

СУЧАСНИЙ СВІТ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Загальнолюдські цінності пройшли довгий шлях формування, ще з періоду Неоліту – відколи людина почала освоювати перші знаряддя праці і осмислювати важливість тих чи інших речей та явищ. Вони виступають головним регулятором поведінки всього людства, а також набувають певних змін з кожною новою епохою, що дає можливість зрозуміти суспільство на будь-якому відрізку історії.

Актуальність теми. Цінності – це поняття, які вказують на людську, соціальну і культурну вагу певних явищ, речей, та предметів діяльності. Формування цього поняття пройшло складний історичний шлях, та варто лише розглянути одні з найвідоміших поглядів на «цінність», щоб зрозуміти її сучасний зміст.

«Людина є мірою всіх речей» - вважав відомий давньогрецький філософ Протагор. Звідси випливає, що найголовнішим аспектом самого поняття «цінність» та його мірилом є людина. В античній і середньовічній філософії ціннісні характеристики включалися в саме життя, розглядалися як притаманні йому, нерозривні з реальністю.

Категорія цінності найбільш ґрунтовно була розроблена класичною німецькою філософією, з її яскравим представником І. Кантом. Він пов'язував її з поняттям доброї волі. «Безкорислива добра воля має цінуватися незрівнянно вище, ніж будь-що зроблене нею задля якоїсь мети.» Важливим у кантівському аналізі поняття цінності є те, що це поняття він співвідносить з людиною як метою, її розвитком, а такий аспект цінності, як корисність, – зі світом природи бажань. Основну увагу він звертає на суб'єктивний аспект цінності, який і прагне висвітлити. Водночас підкреслює наявність і об'єктивного аспекту, але детально його не розробляє.

Сучасна соціально-філософська література характеризується різноманітністю поглядів на природу цінностей та їх розуміння. Вони зрештою є або конкретизацією проблеми, наміченої в німецькій класичній філософії, або розробляються через протиставлення їй. Найбільш аргументованим, поширеним і прийнятним є твердження, згідно з яким цінності є предметом потреб та інтересів людини. Цими предметами виступають речі, явища чи ідеї, думки.

У наш час особливої ваги набувають загальнолюдські цінності. Вони є регуляторами поведінки всього людства, виступаючи найважливішими критеріями, стимулами і знаряддями пошуку шляхів взаєморозуміння, злагоди і збереження життя людей планети [5, с. 11]. Слід мати на увазі, що загальнолюдські цінності мають конкретно-історичний характер. Їх розуміння в античності чи в епоху Середньовіччя суттєво відрізняється від їх розуміння в сучасному інформаційному суспільстві.

У сучасній філософії поки що немає єдиного бачення того, що є загальнолюдськими цінностями. Немає основи, яка б давала змогу визначити єдині загальноприйняті цінності для всіх народів, систем та культур. Спостерігається надзвичайне розмаїття думок щодо поняття «загальнолюдське».

Все ж можна назвати кілька прикладів, які безперечно є важливими для усіх земель і класифікуються як загальнолюдські цінності: цінність людського життя; сенс буття, справедливість, межа між добром і злом, свобода, тощо; збереження природи та її важливість, запобігання екологічній кризі [8, с. 66].

Людство не стоїть на місці, є безліч чинників, які впливають на формування загальнолюдських цінностей, завдяки їх дослідженню можна зрозуміти які настрої панують у соціумі, його потреби та проблеми, та безліч інших важливих аспектів. Подальший конкретно-історичний аналіз сутності та розвитку цінностей є важливою стороною наукового дослідження і розуміння історії суспільства та культури.

Метою дослідження є розуміння становища, в якому перебуває сучасний соціум у розрізі загальнолюдських цінностей. Усвідомити природу факторів, які впливають на формування сучасних цінностей, висвітлити найважливіші ціннісні проблеми, які є актуальними на даний час. **Досягнення поставленої мети** потребує вирішення наступних **дослідницьких завдань**: аналіз встановлення загальнолюдських цінностей; визначення вагомості загальнолюдських цінностей у суспільному житті; з'ясувати, як і під впливом яких чинників змінюються загальнолюдські цінності.

Об'єктом дослідження є загальнолюдські цінності та їх вплив на тенденції сучасних вселюдських пріоритетів.

Предметом дослідження є проблема формування сучасних загальнолюдських цінностей, їх природа та подальший розвиток, який зумовлений подіями та настроями у всьому світі та суспільстві.

Цінності в житті суспільства є чимось більш високим, ніж проста цікавість. Саме вони відрізняють нас від тварин і саме за їхньою допомогою ми задовольняємо власні потреби. Культура базується на цінностях, а, в свою чергу, вона виступає предметним полем для цінностей. Ці категорії невіддільні одна від одної [7, с. 76].

Люди, які поділяють однакові цінності, становлять соціальні групи, що об'єднуються задля певної мети (політичної, економічної, духовної) і таким чином творять історію у певному напрямі. Виконуючи важливу роль у житті суспільства, цінності забезпечують духовно-вольову єдність суспільства, високий рівень самосвідомості й організованості його членів.

Суспільні цінності формуються з часом, відбираючи найактуальнішу модель поведінки та довід окремих суб'єктів. Спочатку вони з'являються як сукупність звичок, певні традиції норм поведінки, що передаються з покоління в покоління, і є ознаками людського, відмінного від тваринного інстинктивного способу життя. З часом ці прийоми побуту закріплюються, схематизуються в таких нормативних утвореннях, як обряди, звичаї, ритуали. У них кодуються еталони суспільно схваленої поведінки [3, с. 74]. У подальшому вартісні взірці транслуються, зберігаються і передаються через соціальні інститути: установи освіти, виховання, масової інформації, релігії, політики, права тощо. Підсумком і метою тривалого прищеплення ціннісних якостей є формування людської психології, ментальності, характерної для даного типу суспільства.

Суспільні проблеми та спосіб життя людини зумовлюють існування суспільних потреб. Ці потреби охоплювали основні сфери побуту вже первісної людини – працю, ритуальні танці, навчання, поховальні обряди, звичаї подарунків, гостинності, релігійні і магічні дійства. Саме це і становило основу перших ціннісних комплексів.

З розвитком суспільства і його структуруванням, поглибленням духовності людини, ускладнювалося ціннісне світосприйняття, охоплюючи все нові потреби. Завдяки цінностям людина могла будувати бажаний світ можливої реальності, підносячись над буденністю. Ціннісні виміри давали змогу усвідомити дві площини реальності – ідеальну і реальну. Отже, суспільні цінності хоч і виростали з реальних соціальних потреб, поступово набували ідеалізованих рис. Цим і пояснюється їхня складна двоїста суб'єкт-об'єктна природа.

Ціннісна свідомість творить власний світ, світ емоційних переживань, ціннісних образів. У ціннісній формі людина не об'єктивує, а суб'єктивує зовнішню дійсність, привласнюючи її, наділяючи людськими смислами, стверджуючи тотожність з собою. Тому цінністю є лише те, що усвідомлюється як цінність [4, с. 248].

Світ цінностей – це світ саме практичної діяльності. Емоційне ставлення до певних явищ та подій, їхнє оцінювання відбувається у практичному житті. Ціннісна свідомість цікавиться конкретно важливістю предмета для людей, а не його матеріальною стороною. «Прекрасне і потворне, піднесене і нище, трагічне і комічне, добро і зло не існують в об'єктивному світі самі по собі. Вони відчуваються нами як оцінки»

Ціннісні орієнтації можуть формуватись у будь-якій сфері життєдіяльності. Філософія розглядає орієнтації, що виражають сутність людини універсальним чином. Антропологи вважають, що найглибшою основою загальнолюдських цінностей є такі спільні для всього людського роду біологічні фактори, як наявність двох статей, потреба в їжі, теплі, сексі, вікові відмінності, потреба в тривалій соціалізації дітей [1, с. 127]. Культурні універсали, зумовлені родовими ознаками людського побуту, є спільними для всіх людей і всіх етносів. Співвідношення елементів загальнолюдського і національного в кожному етносі неповторне, що і зумовлює унікальність кожного суспільного утворення людей.

Становище людини – вища цінність, як правило, застосовується гуманістами як аксіома. І це дійсно аксіома в тому змісті, що людство вистраждало ідею вищої цінності, прийшло до неї через гіркий досвід багатьох поколінь. Цінність людини та її життя може розглядатися як індивідуальний синтез всіх інших цінностей, що функціонують у суспільстві. Цінність життя є сукупність елементів особистісних орієнтацій. Чому життя людини – вища цінність? По-перше, тому, що поза життям людини немає і не може бути цінностей. Це єдиний критерій і умова для існування будь-якої іншої цінності. Для індивіда життя виступає як вища цінність, вище благо безвідносно до чого б то не було. Цінність життя фундамент і вершина для всіх інших цінностей [2, с. 20]. По-друге, залежно від розуміння цінності життя будуть формуватися відносини суспільства до людини. Якщо у

відносинах між людьми цінність життя розглядається в індивідуальному аспекті, тобто тут значимість життя визначається не для самого індивідуума, а для суспільства. Питання про те, чи є сама людина цінністю, розглядається з двох сторін: У чому ж для людини полягає цінність іншої людини і людини взагалі? У чому цінність власного життя людини? Інтерес індивіда до інших людей має для людини зміст, залежний не тільки від того, який він сам. Визначення цінності життя соціально перебуває в прямій залежності від історичних умов. Що таке раб для рабовласника? Що таке кріпак для феодала? Що таке пролетар для буржуа? У процесі розвитку цивілізації крок за кроком створюються передумови того ставлення між людьми, що в абстрактній формі виражено категорично імперативом І. Канта: «...Поводься так, щоб ти завжди ставився до людства й у своєму обліку, і в особі всякого іншого, так само, як до мети, і ніколи не належало б до нього, як до засобу». Інтереси і цінності спільно взаємодіють. Але абсолютна цінність самої людини тільки в потенції. Перетворення абсолютного характеру цінності людини з потенції на реальність означає становлення вільного розвитку індивідів суспільно значимим явищем, формування самої людини, особистості [6, с. 198].

Здоров'я як цінність. Здоров'я природна, абсолютна і неминуща життєва цінність, що займає один із верхніх щаблів на ієрархічній градації цінностей. Від ступеня володіння здоров'ям залежить рівень задоволення практично всіх потреб людини. Потреба в здоров'ї має загальний характер, властива окремим індивідам і суспільству. Розрізняють індивідуальне (особисте) здоров'я і суспільне здоров'я населення. Погляд на здоров'я як на найвище за значенням життєве благо має тисячолітню традицію, але наукові форми знаходять тільки в сучасності. Пропонується виділяти три рівні цінностей здоров'я: біологічний – початкове здоров'я; соціальний – здоров'я як міра соціальної активності; особистий, психологічний – здоров'я не як відсутність хвороби, а як заперечення її в змісті подолання. Безтурботне ставлення людини до свого здоров'я завдає соціально-економічну і морально-психологічну шкоду сім'ї, виробничому колективу та суспільству [2, с. 19].

Воля як цінність. Філософське розуміння волі виражається у визначенні. Воля – це здатність людини діяти відповідно до своїх інтересів і мети, ґрунтуючись на пізнанні об'єктивної необхідності. Воля стає цінністю, коли людина її усвідомлює. Там, де немає усвідомлення цінності волі, усвідомлення себе як рівного з іншими людьми, там немає ні справжнього самолюбства, ні людської гідності [5, с. 190]. Розуміння своєї несвободи й усвідомлення цінності волі утверджується і зміцнюється в боротьбі, найповніше виявляється в періоди революційного піднесення, бурхливих політичних подій. Події сучасності наочно підтверджують тезу: громадянська самосвідомість немислима без свідомості і відчуття цінності волі.

Вищі цінності відображають фундаментальні відношення та потреби людей складають фундамент індивідуального світогляду. Які цінності можуть стати вищими для людини, залежить від багатьох обставин. Що для людини найважливіше, вона з'ясовує на рівні фундаментального вибору, коли визначає свою особистість. Вищими цінностями можуть бути: здоров'я, сім'я, кохання, свобода, мир, війна, держава, праця, істина, честь, споглядання, творчість тощо. Отже, визначення цінностей як вищих здійснюється на рівні індивідуального вибору. Порівняно із звичайними цінностями вищі цінності мають скоріше орієнтаційний, ніж регулятивний характер, в них більше споглядальності. Вищі цінності – це місткі, емоційно-образні узагальнення провідних соціокультурних орієнтацій, що визначають усі сфери життя людини [5, с. 23]. До них відносяться цінності суспільного устрою, спілкування, діяльності, самозбереження, цінності особистих якостей, а також загальнолюдські цінності.

У житті індивіда вищі цінності визначають сенс його існування, з якого випливає вся мотивація даного суб'єкта. Завдяки цим цінностям людина долучається до вищої інстанції, що наповнює сенс її існування, надає йому конкретики. Потреба в сенсі – це потреба в інтегральному розумінні світу, універсальному пояснювальному принципі. Без такого внутрішнього ідейного смислу людина не відчуває своєї цілісності, не може керувати творенням самої себе. Людина без сенсу, без вищої цілі є засобом для цілей Інших людей.

Утвердження вищих цілей і цінностей власного життя становить сенс Індивідуального існування. Потреба в сенсі фіксує потребу людини з'ясувати свою значущість у стосунках. Причетність до вищих цінностей, служіння їм, дає змогу людині відчути цінність свого індивідуального буття.

Висновки. Цінності формуються в залежності від клімату, який панує у суспільстві, а тому вони не є постійними. Під впливом науково-технічного прогресу та інформаційних технологій сучасного світу певні цінності стають застарілими і втрачають свій сенс, та, на

протипагу цьому, з'являються нові, характерні для даного періоду, пріоритети. Кожна людина приходячи у світ застає певну сформовану систему загальнолюдських цінностей, більшість з яких є беззаперечними і вказують на тип бажаної поведінки індивіда у соціумі. Проте у навіть в умовах соціально неоднорідного, класово антагоністичного суспільства людина вільна обирати особисті цінності самостійно. Культура і моральна культура соціально передається із покоління в покоління, через усі можливі впливи та напружене виховання, що надходить з соціуму. Природно, що вже через десяток років життя ставитиме до людини зовсім інші вимоги, згідно чого продовжиться формування цінностей, тому ця проблема постійно потребує глибокого дослідження, аби на їхній основі в подальшому можна було створити прогноз на майбутнє, і щоб суспільство завжди могло задовольнити власні потреби.

Література

1. *Авалиани С.Ш. Природа знання и ценности. – Тбилиси, 1989. – 127с*
2. *Бакрадзе А.Т. Идеал людяности і цінності людського життя // Філософська думка. – 1989. – № 2. – 17– 23с.*
3. *Афанасьев М.С. Социальные ценности и ценностная ориентация личности. – М., 1990. – 74с.*
4. *Философия и ценностные формы сознания. – М., 1978. – 248 с.*
5. *Чухина Л.А. Человек и его ценностный мир в религиозной философии. - Рига, 1991. – 267с.*
6. *Блюмкін В.А. Світ моральних цінностей. М., 2001. – 198с.*
7. *Малахов В.А. Цінність як категорія культури // Філософська думка. – 2002. – № 5. – С.76-85.*
8. *Глобальні проблеми та загальнолюдські цінності. М. – 1990.– 67с.*
9. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Гончарук Т. В., Гнасевич Н. В., Гурик М. І., Рудакевич О. М., Томахів В. Я., Чигур Р. Ю., Шумка М. Л.; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.*